

INESSIIV KARJALA DJORŽA MURRAKUS

Kirjutises käsitletakse inessiivi tähendusfunktsioone karjala keele Djorža murrakus. Ainestik on saadud ajavahe-
mikus 1965 - 1975 toimunud lühiekspeditsioonidel Djorža-äär-
seis külades tehtud isiklikest ülestähendustest. Mõningal
määral võrreldakse murde ja karjala lähimate sugulaskeelte-
soome ja vepsa inessiivi kasutamisuhte.

Küsimust on käsitlenud Tiiu Tamme diplomitöös "Siseko-
hakäänete tähendusfunktsioonid karjala keele kalininini mur-
des" (1967).

Inessiivi lõpp on murrakus $\text{-}\ddot{a}$ või $\text{-}\dot{i}$ järel $\text{-}\ddot{g}$, mis on
arenenud tänapäeval teistestki karjala murdeis esinevast vor-
mist $\text{-}\ddot{s}\ddot{a}$, $\text{-}\ddot{s}\ddot{a}\ddot{a}$, $\text{-}\text{ssa}$, $\text{-}\text{ss}\ddot{a}$ < $\text{-}\text{gna}$, $\text{-}\text{gn}\ddot{a}$. Selles esinenud
 $\text{-}\text{na}$, $\text{-}\text{n}\ddot{a}$ on kindlasti sama kui essiivi lõpp, niisiis vana
lokatiivi sufiks. Selle ees olev g on vististi algselt la-
tiivi sufiks, sama mis esineb g -lõpulistate adverbide sufik-
sina, aga mis läänemeresoome-velga algkeeles inessiivis ja
elatiivis on arenenud mingisuguseks sisekohakäänete tunnu-
seks (Hakulinen 1968: 89; Ariste 1954: 46).

1. Inessiiv võib väljendada mingi piiratud koha sees-
pool või piiril olevat olemis-, tegevus- või toimumiskehta.
Kõne all olev "koht" võib olla ka ebalokaalne (Penttilä 1957:
380). Nii on inessiivi kõige üldisemaks funktsiooniks osu-
tada kohta, mille sisepiirides tegevus toimub.

Allpool esitatakse näitematerjal alarühmade kaupa ines-
siivis olevate sõnade järgi, mis väljendavad:

a) paikkonda kohanimesed: olin mosku tütrellü 'olin
Moskvas tütre juures'. oržvaš elettih 'nad elasid Rževis'.
olin pogreľvaš 'olime Pogorelojes'. kirik oli ivnovskoiš 'ki-
rik oli Ivanovskois'. elin mužikaške semnovskoiš 'elasin
mehega Semnovskois'. mi šünnüin vaššilewskoiš 'ma sündisin
Vassiljevskois'. elin nowvoiš 'elasime Nouvois'.

Kuid paiknanna sisepiirides elemise tähistamiseks kasu-
tatakse külanimedes samuti adessiiv-allatiivigi, nagu näit.
matjugaŋ on väh nardu 'Matjuginas on vähe rahvast', oli
ol'eksandrofkoil 'olime Aleksandrovskojes'. ol' väh tallol ve-
denskoil 'oli vähe talusid Vedjonskojes'. äij ol' tallol
galhvaŋ 'palju oli talusid Galahhovos'. oli botnaŋ 'oli-
me Botinos'. oli kunilvaŋ 'olin Kunilovos'. eiettih kond-
rakovaŋ 'nad elasid Kondrakovos'.

b) teatavat piirkonda: mi šunnün tää küläs 'ma sündi-
sin selles külas'. hiän ruad kolhozas 'ta töötab kolhoosis'.

c) eri pinnavormi: päh ol' eŋi mečäs 'paha oli elada
metsas'. šuaš eijow karbloi 'soos pole kuremarju'. buŋbuk-
kaŋ joveš 'vesiroos jões'. jänikset kočtah peļmoš 'jänesed
hüppavad põllul'. tabun tödrin ahoš 'hobusekari Tedrepõl-
lul'.

d) selgelt piiritletud ala: ogordas travaŋ šuw 'juur-
viljaaias suur rohuke'. humat humalnikoš kasvettih 'humalad
kasvasid humalaaias'. brih šeišow kruvčas 'noormees seisab
ringis'. talvel peššäh avannoš 'talvel pestakse jääaugus'. a
peš bruvvuš tää ei voi 'aga pesta selles tiigis ei või'.
hawdzes ol' vėš 'augukeses oli vesi'. rėb istuw noras 'reba-
ne istub urus'. i pešoš ist čil' 'ja pesas istus siil'. hü
ollah muwrhikoš 'nad on sipelgapesas'. stolballu tützet
šeištah kuwbazes 'posti juures tüdrukukesed seisavad var-
jus'. čüžlūš vanhois kandjois elāv 'sisalik elab vanades
kändudes'. hiŋhawd ol' jogrannaš 'sõemil oli jõe ääres'.
varžan mečän rannaš 'varsake metsa ääres'. piäs aŋtukšol
pitäks on jätet rihmat 'otsas kangaalustusel on pikaks jäe-
tud lõngad'.

e) ehitust, selle osa: brihat peřtiš ollah 'noormehed
on tares'. päniik pajaš ruadaw 'sepp töötab sepikojas'. tal-
vel peřtišois issuŋ 'talvel istume taredes'. nellämpin külüş
ruwtah külbmäh 'neljapäeval hakatakse saunas vihtlema'. tan-
huš on dvorvoi 'karjaaias on laudavaim'. kondi on karžnaš
'karu on keldris'. ak on vanhaš kodiš 'eit on vanas majas'.
kiwguš külbittih vaššaŋ 'ahjus viheldi vihaga'. siŋčoš kaks
reŋgi 'esikus kaks pange'. jumalzet ollah parašopeš 'ikoo-
nid on puhtas nurgas'. hiř puwrnuš ei kval (vanas.) 'hiir
viljasalves ei sure'. uglaš venūw puwšaš tukkuŋ pelvua 'nur-

gas vedeleb künis hunnikuke aganaid'. pačas elättih, a nügün kodzis '(mesilased) elasid pakus, aga nüüd mesipuudes'.

f) asutust: toih ruadaw školaš bulga·hterom 'teine töötab koolis raamatupidajana'. kogonsen vuvven ol' bolničäs 'terve aasta oli haiglas'. hiän ol' magginaš 'ta oli poes'.

g) tarbeeset, tööriista: huwres šurvtah pet'klel' 'uhuris tambitakse uharinulaga'. ak jo puržuttaw uwves kartas 'eit juba peseb uues künas'. a šial' istuw howkkaš värčis 'aga seal istub lollike kotis'. taignaš muičoš 'leivančus juuretis'. keitteti omut padoiš 'keedeti õlut savipottides'. pör rubiw kiahmah puifeš 'leelis hakkab keema pütis'. viarhaš méras kalat ommah šuwremmat (vanas.) 'võõras mõrras kalad on suuremad'. päivät eijo šiağlas, ruavam i jälgeh (vanas.) 'päevad pole sõelas, töötame pärastki'. peš suwimat, čugnaš keitti 'pesta tangud, potis keeta'. pohlopik pikkurzes malzes 'supp väikeses kausikeses'. piras omdih pihüt tuagizet 'kaņgaosas olid piikesed tihedad'. šukkuizes on klämiš 'süstitkus on poolike'. a poigah hänel kormniš 'aga pojake tal taskus'. grobuš ol' hänel lewtet vaššašt lehet 'kirstus olid tal laotatud vihalehed'. reješ ni rebu, ni kalu 'rees ei rebast ega kala'. ken šial' istuw telgäš 'kes seal istub vankris'. - Samuti: Mapšet muattih krawtiš 'lapsed magasid voodis'. Siiski ka: krawtiš.

h) kehaosa: hänel' kuas šuwš 'tal puder suus'. buab hänel' vačas 'vanaema tal kõhus'. piäš eijo miäl'd 'peas pole meelt'. viarhaš šilmäs sorušt niät, a omas i hirt ed niä (vanas.) 'võõras silmas näed purukest, aga omas ka palki ei näe'. mi miäl'es, že i kiäl'es (vanas.) 'mis meeles, see ka keeles'. kainamoiš ommah koeran kärähmet 'kaenaldes on higinäärme põletik'.

i) koosviibimist: imkezroš kezräim 'istjatel ketrasi-me'. hiäš ommah müädmiijät 'pulmas on pruudi poolt pulmalised'. gostiš on hüw, a koiš viäl' paremb 'küläs on hea, aga kodus veel parem'. papiš olin tağhoš 'preestri juures olin talgul'.

j) talu, peret, kellegi juures olemist: ka meil' kuin omdih ažit kėran ühes tağoš 'vaat meil, kuidas olid asjad kord ühes talus'. efin šuwres perheš 'elasin suures peres'.

brinas gul'idih üän i päivän 'noormehe peres lõbutseti õõ ja päev'. hiän el'aw omas muamos 'ta elab oma ema juures'. hiän hormois el'aw, veik niw el'aw 'ta elab venelaste juures, vend elab minu juures'.

k) ainet: pudron keitän majjos 'pudru keedan piimas'. lapset vejes hüpel'itäh 'lapsed jooksevad vees'. kois on i perž vois (vanas.) 'kodus on persegi võis'. ku kån kuabeis 'nagu kana takkudes'. magain heiniis 'magasin heintes'. ottah muafen laštzen, štob ois laštzes okšan lowkkoñ 'võetakse mi-sugune laastuke, et oleks laastukeses oksaanguke'.

1) muid kohti: piives võmmel 'taevas vikerkaar'. labi on ogordan šiämes 'labidas on juurviljaasia sisemuses'. häfel' šiämes on ruak 'tal on sees vähk'. šiämes kivištaw 'seest valutab'. peftin šiämes 'tare sisepoleel'. tanhun šiämes harvat 'karjaasia sees rehad'. vazmes puales šeišow akkañ 'pahe-mal pool seisab eideke'. kallmat omdih rewnas 'surnuaed oli kõrval'. brihat läcükzes omdih 'noormehed olid lähedal'. tuat ed muam mis el'ettih 'isa ja ema kus elasid'. hiän eij o mlun niimis 'ta ei olnud kuskil'.

Sia sobib lisada veel näiteid sageli esinevast kulu-voormist koh pro kohas 'kohas'. keräim ühes koh 'korjasime ühes kohas'. toin tütär el'aw toizes koh 'teine tütar elab teises kohas'. urhot oliñ ühes koh kaik 'mehed olime ühes kohas kõik'. olgu täs koh 'olge siin kohas'.

Sisekoha tähenduses esineb inessiiv teisteski lääneme-resoome keeltes. Vrd. näit. sm Asun kaupungissa (Penttilä 1957: 380) 'elan linnas'. Lampaat ovat pellossa (Setälä 1926: 57) 'lambad on põllul'. Poika istuu huoneessa (ss.) 'poiss istub toas'. Kävin häissä (Setälä 1926: 58) 'käisin pulmas'. Joka paikassa olet tiellä (Penttilä 1957: 382) 'igas kohas oled tee peal'. - vps nügüd eba ela ühtes peftis (Kettunen 1943: 269) 'nüüd nad ei ela ühes tares'. soba vedes ligodab (Kettunen 1943: 270) 'riided vees ligunevad'. päiväd eba sedas (Kettunen 1943: 269) 'päevad pole sõelas'. hän om perhes vanhemb (Зайцева-Муллонен 1972: 408) 'ta on peres vanem'. oifimai suiumus (Kettunen 1943: 276) 'olime külakooskolekul'.

Ent inessiivil on arvukalt muidki tähendusi.

2. Inessiiv väljendab otsest kontakti millegagi: rahikset omlah lägigiis 'roomad on rangides'. pluwgäs kolla ko-

rendu 'adral on kolm aisa'. ohthikoš on pištũlkõi 'ohakas on okkaid'. kaivuš valgi koriŋk 'kasel on valge koor'. šai-kaš ei ommun tõri, doifikaš on tõr 'kapas ei olnud toru, lüpsikus on toru'. šufkiš oldih nuarset '(nõõrist tehtud) muistseis jalatsites olid nõõrikesed'. hiamut räčfääš puwet oldih 'käised olid sãrgi külge õmmeldud'. wũwt kefinakaš 'lõngaviht kerijalas'. nãieš očkis muven i omblen 'nende prillidega ma loen ja õmblen'. kãziš šermet, a jallaš varbhat 'kãel sõrmed, aga jalal varbad'. kãzišois ruaduštah mozlit, kowž kaevat labih 'kãtesse tekivad villid, kui kaevad labidaga' lapš ei tah õi ũššãš 'laps ei taha olla süles'. vafnãk istuw šelitãš 'Vanja istub seljas'. kiw hãnel' kaglaš 'kivi tal kaelas'. i vak piãš ukõl 'ja vakk peas taadil'. batiŋkat jallaš 'poolsaapad jalas'. veieš kãziš nuga kães'. kãfiš miwl jallašois i maguw 'kassike mu jalus (= jalgade juures) magabki'.

Otsest kontakti tähistab ka kehakatteid mãrkiw inessiiv. Nãit. kãvelđih paidlois polveh šua '(mehed) kãisid sãrkides põlvest saadik'. nãm kãvelđih platjois 'need kãisid kleitides'. sorokãš kãvelđih 'tanus kãisid'. lãks ũkisiš trušis kodih 'lãks ainult trussikutes koju'. lapš šũnd šobzeš. ožakaš liãw 'laps sũndis "sãrgikeses" (= riides), tuleb õnnelik'.

Sia kuulub veel suhteliselt harva esinev inessiiv, mis väljendab ainet, millega miski on mããrdinud või kaetud. Nãit. reppãn tũk ol' novẽš 'rãpnaaugukalts oli nõõgine'. jallat kãik šub revuš 'jalad kõik porised'. lomik on kustiš 'tinnik on põõsastega kaetud'.

Samas tähenduses esineb inessiiv ka soome ja vepsa keeles. Nãit. sm Huivi on kaulassa (Setälã 1926: 60) 'rãtt on kaelas'. Lapsi on kapaloissa (Penttilã 1957: 387) 'laps on mãhkmeis'. Menã on veressã (Setälã 1926: 60) 'nina on verine'. - vps kaglas om rist (Kettunen 1943: 272) 'kaelas on rist'. ãlaižes om kãbã, kãdeš peigal (ss.) 'kindal on põial, kãel põial'. kãulop kedmiš sobiš (Kettunen 1943: 273) 'kãib kergetes riietes'.

3. Inessiiv väljendab olukorda, füüsilist või vaimset seisundit, milles keegi või miski on. Nãit. naif ol' humlaš 'naine oli purjus'. ei tapet miwm, jãin ełoš 'ei tapetud mind, jãin ellu'. vanhembãf tũttef ei j.õmmun ełoš 'vanem

tütreke ei olnud elus'. mi näin unäis 'ma nägin unes'. eitäh ühes, a süväh efis 'elavad koos, aga söövad eraldi'. tützet efis 'tüdrukukesed eraldi'. lives hü omdih kolm hediä 'leos nad olid kolm nädalat'.

Samas tähenduses esineb inessiivi teisteski läänemeresoome keeltes. Vrd. näit. sm Ei täällä nälässä tarvitse olla (Penttilä 1957: 383) 'ei siin näljas tarvitse olla' - vps üks vo hengis a toine jo kolend (Kettunen 1943: 274) 'üks veel hinges, aga teine juba surnud'.

4. Inessiiv tähistab mingis töös või tegevuses olemist. Näit. mi ruavoin suamei jügilöis ruadpis 'ma töötasin kõige raskematel töodel'. meil on paimis pikrañ poigah 'meil on karjas väike poisike'. hiän miaros kävel' 'ta käis kerjamas'. - miwn poig on kodvävüs 'mu poeg on koduväiks'. hiän sduwz sodutas 'ta teenis sõdurina'.

Inessiiv märgib eset, mida ollakse korjamas, toomas: eglen olin vavarnos 'eile olin vaarikal'. lapšet omdih muksä 'lapsed olid mustikal'. mü oliñ parkis 'me olime pajukoort toomas'.

Sedasama väljendab inessiiv ka soome ja vepsa keeles. Näit. sm Mies käy työssä (Penttilä 1957: 384) 'mees käib töös'. Hän on kalassa (Setälä 1926: 59) 'ta on kalu püümas'. - vps oravilä käuqlilä ku noremb oliñ (Kettunen 1943: 276) 'oravajahil käisin, kui noorem olin'. poik saudatoš (ss.) 'poeg sõduriks'.

5. Inessiiv tähistab aega, mille jooksul midagi toimub: hiän ruadaw nedilä kuwz päivi 'ta töötab nädalas kuus päeva'. vivoin kakš paimikku päiväs 'ropsisin kaks kimpu (paimik = 80 peod) päevas'. ares süväh lihu, maidu, a pühäs leibiä ed kartešku voierat 'paastutul ajal süüakse liha, piima, aga paastuajal leiba ja kartulit (rasvaga) määrimata'. šuwres pühäs paištah tiwrzi 'suure paastu ajal küpsetatakse (linnukujulisi) koogikesi'. miwn eļännäs ol' muad aži 'minu elus oli selline asi'.

Samatähenduslikku inessiivi esineb teisteski läänemeresoome keeltes. Vrd. sm Vähän päivässä, paljon viikossa (Penttilä 1957: 385) 'vähe päevas, palju nädalas'. - vps veiratkos kudon verköd (Kettunen 1943: 277) 'teedelagunemise ajal koon võrke'.

6. Inessiiv võib väljendada millegi hulka, määra. Näit. artliä i kuañ on veššel' (vanas.) 'seltsis on surragi lõbus'. kaččow, tüť võñuw, мушкет tukšeä 'vaatab, tütar lamab, lunkesed hunnikus'. ruvoä vikku heifi ei voi pidi 'saos heinu kaua ei või hoida', puasmaš on tricaf il' sorok rihmašt 'pasmaš on kolakümmend või nelikümmend niidikest'. vüvheä on kümnen puasmaš 'lõngavihis on kümme pasmast'. puališkoš nelküm-mend kaks pivua 'linakimbus on nelikümmend kaks peod'. pajukoš kaks puališku "palmikus" on kaks linakimpu'.

Samas tähenduses leidub inessiivi ka teistes läänemere-soome keeltes. Vrd. näit. sm Iäakettä voi nauttia pienissä annoksissa (Penttilä 1957: 387) 'arstmit võib võtta väikes-tes annustes'. - vps vibtakos on kümnen pasmad (Зайцева-Муллонен 1972: 403) 'vihis on kümme pasmast'.

7. Murrakus ei kasutata inessiiviga kaassõnu. Küll aga on mõningad kaassõnad vormilt inessiivis. Näit. järgmised geni-tiiviga seostuvad postpositsioonid: iäš 'ees', keššeä 'seas, hulgas; vahel', pefiš 'taga', piäš 'otsas'. Näit. peftin iäš 'maja ees'; nardan keššeä 'rahva hulgas'; iknoin keššeä 'aken-de vahel'; tanhun pefiš 'karjaala taga'; lehmäl' maid on kiä-l'en piäš (vanas.) 'lehmäl on piim keele otsas'. Genitiivi ja adessiiv-allatiiviga kasutatavad postpositsioonid: kohaš 'ko-hal, vastas', rewnaš 'kõrval'. Näit. reppän kiwgun kohaš 'räppen on ahju kohal'; peftil' kohaš kažvaw koiv 'maja vas-tas kasvab kask'; tütteä peftin rewnaš 'tüdrukuke maja kõr-val'; bajaf hähel' rewnaš vanh 'mõisnik tema kõrval vana'.

Ainus inessiivis esinev prepositsioon on üheš 'ühes, koos', mida kasutatakse komitatiiviga: lapsät lähtittih üheš buaboņke mančikkah 'lapsed läksid ühes vanaemaga maasikale'.

Samasuguseid postpositsioone leidub soome ja vepsa kee-leski. Näit. sm seistä peilin edessä (Penttilä 1957: 337) 'seista peegli ees'. Maali on muutaman metrin päässä (Penttilä 1957: 340) 'märklaud on mõne meetri kaugusel'. - vps raffan keskes (Зайцева-Муллонен 1972: 740) 'inimeste hul-gas'. päčin kohtas (ss.) 'ahju vastas'.

Lõpetades ülevaate inessiivist selle väikese karjala keelesaare murrakus võib kokkuvõtteks märkida, et käände kõi-ge põhilisemaks tähendusfunktsiooniks on väljendada piiratud kohta, mille sisepiirides tegevus toimub või miski asetseb (mečšä 'metsas', avannoš 'jääaugus', pajaš 'sepikojas', kiw-

guš 'ahjus', taignaš 'leivanšus', vačas 'kõhus', šiämeš 'si-
semuses'). Kuid see võib tähistada muidki kohasuiteid: mär-
kida koosviibimist (hiäsš 'pulmas'), isikut, kelle peres ol-
lakse (muamoš 'ema juures'), ainet (maijoš 'piimas'). Tihti
märgib inessiiv otsesest kontakti (kagrasš 'kaelas'), olukor-
da, milles keegi või miski on (humašš 'purjus'), töös või
ametis olemist (paimišš 'karjas'), eset, mida ollakse kor-
jamas (vavarnoš 'vaarikal'), aega, mille jooksul midagi toi-
mub (päiväsš 'päevas') ja hulka või määra (tukšš 'hunniku-
keses').

Võrdlusest inessiivi esinemusega soome ja vepsa keeles
ilmneb, et käändel on neiski keeltes üldiselt samad funk-
tsioonid.

Lühendid ja kirjandus

- A r i s t e , P. 1954, Sisekohakäänete kujunemisest lääne-
mere keeltes. - Eesti NSV TA Toimetised, 1, 41-50.
- H a k u l i n e n , L. 1968, Suomen kielen rakenne ja ke-
hitys. Kolmas, korjattu ja lisätty painos, Hel-
sinki.
- K e t t u n e n , L. 1943, Vepsän murteiden lauseopillinen
tutkimus, Helsinki (MSFOu LXXXVI).
- P e n t t i l ä , A. 1957, Suomen kielioppi, Porvoo-Hel-
sinki.
- S e t ä l ä , E. N. 1926, Suomen kielen lauseoppi, Helsin-
ki.
- З а й ц е в а М. И. - М у л л о н е н М. И. 1972, Словарь
вепского языка, Ленинград.

sm. - soome keel.
ss. - sealsamas.
vanas. - vanasõna
vps - vepsa keel

П. П А Л Ь М Е О С
(Тарту)

ИНЕССИВ В ДЕРЖАНСКОМ ГОВОРЕ КАРЕЛЬСКОГО ЯЗЫКА

Р е з ю м е

Основной функцией инессива в держанском говоре карельского языка является обозначение места, в пределах которого совершается действие или что-либо находится, напр., mečääs 'в лесу', avannos 'в проруби', rajas 'в кузнице', kiwguš 'в печи', taignaš 'в хлебнице', vačas 'в животе' и др. В то же время он может обозначать совместное пребывание /hiäs 'на свадьбе'/, лицо, у которого находится субъект /nuamos 'у матери'/, вещество /majjos 'в молоке'/, часто инессив обозначает прямой контакт /kačlas 'на шее'/, обстановку, в которой кто-либо или что-либо находится /huplas 'пьяный'/, пребывание на работе или в должности /raimniš 'в пастухах'/, предмет, который приносится /vavarnos 'за малиной'/, время в течение которого что-либо совершается /päiväs 'в день'/.

Подобные функции инессива наблюдаются также в финском и вепском языках.